

**ΓΑΜΗΛΙΑ ΕΘΙΜΑ
ΕΙΣ ΧΟΡΤΟΚΟΠΗ ΤΗΣ ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ**

**ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΧΟΡΤΟΚΟΠΟΥ**

(το κείμενο έχει δημοσιευτεί στον 19^ο Τόμο του Αρχείου του Πόντου)

ΓΑΜΗΛΙΑ ΕΘΙΜΑ ΕΙΣ ΤΟ ΧΟΡΤΟΚΟΠΗ ΤΗΣ ΜΑΤΖΟΥΚΑΣ

Μετα την τελειωτικήν απόφασιν των γονέων της κόρης, ήτις συνήθως δεν ήρωτάτο, και τας συνήθεις διατυπώσεις των αρραβώνων (**σημάδεμαν**) και την ανταλλαγήν των δώρων του γαμβρού και της νύμφης άρχιζεν άμέσως ή προετοιμασία του γάμου.

Ο γάμος άρχιζε την Πέμπτην. Κατ' αυτήν εγίνετο το **λάλεμαν** των συγγενών με πίταν εκ καθαρού σίτου, των δε γειτόνων με απλούν **κοκκινόκολον κερίν**, του δε παρανύμφου δι' αμφοτέρων.

Την Πέμπτην άφ' εσπέρας εζύμωναν τα ψωμιά. "Ετοιμάζαν τα **τριγώνα**, του γαμβρού και της νύμφης την πίταν, ώς έξης. Δύο ανύπανδρα κορίτσια η πρωτοστέφανα έζύμωναν την ζύμην, την έπλαθαν εις σχήμα τριγώνου, εις δε την άνω επιφάνειαν του τριγώνου εκάρφωναν ανά τρία κλαδάκια κληματαράς (**αμπελοκλάδα**) και με κλωστήν μεταξωτήν ένωναν τας τρεις γωνίας του τριγώνου. Το ίδιον εγίνετο και δια την πίταν της νύμφης, αλλά αντί σχήματος τριγώνου είχε σχήμα κυκλικό. Την Παρασκευήν πρωί άρχιζεν ή έτοιμασία των τροφίμων, μύλεγμαν μαυρομματί', γλούπισμαν καρτοφί, κοσκίνισμαν αλευρί για τζιριχτά, δηλ. τηγανίτες, σπόγγισμαν της αυλής και της οικίας, πλύσιμον σκευί και το χερομύλισμαν των κορκοτίων για το πιλάβ. Και από το βράδυ ελούζοντο και εκτενίζοντο. Το Σάββατον πρωί άρχιζαν να μαζεύωνται και να ετοιμάζωνται οι συγγενείς του γαμβρού και της νύμφης. 'Εκαλείτο ό **κέλαρον** (οικονόμος) και παρεδίδοντο εις αυτόν όλα τα είδη των μεζέδων, τα **χονλάρα** και τα **ποτήρα** και το **ρακίν** (συνήθως ένας ή δύο τενεκέδες καζί (= πετρελαίου). 'Εκαλείτο η **μαέρτσα** (μαγείρισσα) και άρχιζε να ετοιμάζη τα φαγητά και τα τηγάνια,

συνήθως κρέας με πατάτες, αν ήτο χειμώνας, κρέας με **πατίτζα** ή **τζουλούφα** (φρέσκα φασόλια ή άλλως **σταμπόλα**), αν ήτο ή εποχή των, **πιλάβ** ή άπο πληγούρι ή από ρύζι και **γαλοσίρβ** (σιταρόγαλα).

'Εν τω μεταξύ οι γονεείς έφερναν τα ρούχα της νύμφης και του γαμβρού καινούργη από την αγοράν και τα μεν εσωτερικά της νύμφης εστέλλοντο είς το σπίτι αυτής, του δε γαμβρού εις το δικό του σπίτι.

Κατά το βράδυ οι συγγενείς εμαζεύοντο εις το σπίτι του γαμβρού και της νύμφης και διασκεδάζαν κατ' ιδίαν, οι δε νεόνυμφοι διακονούσαν τους διασκεδάζοντας συγγενείς έως τα μεσάνυχτα. 'Εάν ήρχοντο και καλεσμένοι μακρόθεν, επιλοξενούντο άλλοι μεν εις τας οικίας των νεονύμφων, άλλοι δε είς συγγενικά και γειτονικά τοιαύτα. Οι συγγενείς και καλεσμένοι της νύμφης εχάριζαν αφ' εσπέρας την νύμφην, οι δε του γαμβρού κατά το **στρούλισμαν** του γαμβρού. Την Κυριακήν πρωί άρχιζαν οι παρανυφάδες να στολίζουν την νύμφην με τά νυφικά, ήτοι **καμίσ'** με **ποδέαν** κεντητήν, **κεψίν**, **ζιπούναν**, **κουτνίν σπαλέρ** και **αντζοφόρ** με κόκκινα πατζάκια, **ορτάρα** άσπρα με πλουμιστά **μυτία** και **κότζα φωτάν γερανέον** (γαλάζιον) με **φωτοδέμα λειζέκια** (κεφαλοδέσμους) δύο, ένα εσωτερικόν και άλλο εξωτερικόν. Το έσωτερικόν ελέγετο **παραδίτσα** λόγω των πλουμίων του, το δε έτερον το εξωτερικόν **κλαδάρ'κον**. 'Εκρεμούσαν τα **περπεντούλα** εις το μέτωπον, ήτοι γροσάκια και ματοζίνιχα και **κασιτάρα** (ψεύτικα φλουριά) κρεμασμένα σε μια κόκκινη κορδέλα, ήτις εδένετο είς το όπισθεν της κεφαλής, και τέλος το **κουρσίν** από χάνδρες και κασιτάρια και γροσάκια και ματοζίνιχα, το οποίον εδένετο και αυτό εις το κεφάλι και εκρέμετο εις το δεξιόν πλευρόν επάνω στο **σπαλέρ**. Ετοίμαζαν το νυφείον. έφραζαν την γωνίαν της οικίας με ένα ύφασμα η δύο ωσάν περτέδες και εκεί μέσα εστέκετο η νύφη και οι

παρανυφάδες φορεμένες και αυτές όπως και η νύφη πλην της **καμάρας**. Και όταν επλησίαζεν η ώρα να έλθει ο γαμβρός, έθεταν την **καμάραν**, ένα κάλυμμα λευκόν ούτως, ώστε να σκεπάζη απολύτως το πρόσωπον της νύμφης. Και τότε οι παρανυφάδες χαριεντιζόμεναι έλεγαν, εάν ήτο έμορφη, «νασάν εκείνον που θ' αποκαμαρών' σε!», αν ήτο άσχημη, έλεγαν «ναιλλοί εκείνον!». 'Μόλις ετελείωνεν το φόρισμαν. ήρχετο η μητέρα και ησπάζετο την κόρην της και της ηύχετο να γίνεται «αμπέλ' πολύκλαδον και μάννα γαλαφόρα» και ύστερα από αυτήν ο πατήρ και οι πλησιέστεροι συγγενείς. Αυτά εγίνοντο στο σπίτι της νύμφης.

Εις το σπίτι του γαμβρού την Κυριακήν πρωί πρωί ήρχοντο οι καλεσμένοι και ο κουμπάρος, τον οποίον ο γαμβρός με τους φίλους του αυτοπροσώπως παρελάμβανεν εκ της οικίας του με λύραν και με αναμμένην λαμπάδα. 'Εν τω μεταξύ άρχιζεν ο χορός με τύμπανον (**νταούλ'**) και αυλόνν (**ζουρνα**) και ενώ οι καλεσμένοι εχόρευαν, άρχιζεν το **στρούλισμαν** (κτένισμα και ξύρισμα) του γαμβρού ως εξής. 'Εκάθιζαν τον νεόνυμφον σ' ένα χαμηλόν σκαμνί και ετύλιγαν ολόγυρα στον λαιμόν του μίαν φοτάν και εκράτουν τα άκρα της οι φίλοι και ο κουμπάρος και περιφερόμενοι γύρω ετραγουδούσαν αυτοσχέδια τραγουδάκια. ο δε κουρέας εκούρευε και εξύριζε τον νεόνυμφον τυπικώς ως επί το πλείστον. 'Ενα από αυτά τα τραγουδάκια ήτο το εξής:

**«στρουλίστε τον αστρούλιστον, χτενίστε τα
μαλλία 'τ'
ζώστ' ατον την σπάθαν ατ' το βαροκονεμένον,
θα πάη να φέρ' την κάλην ατ' νυφίτσαν
γαλαφόραν»**

Μετά το **στρούλισμαν** αμέσως έστηναν τον γαμβρόν εις την γωνίαν και άρχιζε το χάρισμαν και ο

τυμπανιστής ή ο λυράρης έπαιζαν σκοπούς καταλλήλους. 'Τότε προσήρχοντο οι γονείς και εχάριζαν διάφορα είδη, ωρολόγιον, καδέναν ωρολογίου, κουκούλαν συρματένια, οι δε λοιποί συγγενείς από έναν μανδήλιον, με το οποίον εσταύρωναν τρις το στήθος του και το απέθεταν χιαστί επί των ώμων του και έβλεπε τις πολλάκις να υπερβαίνουν το ύψος της κεφαλής του. Μετά το χάρισμαν άρχιζεν ή ετοιμασία για το **ννφέπαρμαν**. Έστρωναν τραπέζια για φαγητόν για όσους θα αποτελούσαν το **οψίκ** ή **γαμόστολον**, μόλις ετελείωνεν η διαδικασία αυτή έπαυεν ο χορός και ο γονεύς εξήρχετο πρώτος έκ της οικίας βγάζοντας το δεξί του πόδι και ακολουθούσαν ο γαμβρός και οι **μειζοτέρ**, δηλ. οι τρανοί του χωρίου με τον ιερέα. Πολλάκις ο πατήρ, ο γαμβρός και οι τρανοί έπήγαιναν έφιπποι και έσερναν μαζί των και άλογον δίχως αναβάτην (της νύφης τ' άλο γον), οι δε λοιποί πεζοί με την λύραν η την ζουρνάν και το ταούλ' με χορούς και με πυροβολισμούς επροχωρούσαν προς το σπίτι της νύφης. Καθ' οδόν, εάν το μέρος ήτο ομαλόν, έκαναν αγώνας δρόμου οι καβαλάρηδες και διάφορα άλλα παιγνίδια. Μόλις έφθαναν εις την οικίαν της νύφης, εσταματούσαν και μόνος ο γαμβρός και ο παράνυμφος επλησίαζαν εις την θύραν και εκεί στηριζόμενος επί του ίππου του ο γαμβρός έβγαζε το δίκοπον μαχαίρι του, εσταύρωνε τρις την στέγην και εκάρφωνεν αυτό εις το απανωθύρι. .Αμέσως παρουσιάζετο ή πεθερά και εχάριζεν εις αυτόν μεν ωρολόγι ή καδέναν ή δακτυλίδι και εις τον παράνυμφον και τον ίππον ανά εν μανδήλιον και εσύρετο η **συρμέ** και εισήρχοντο πρώτος ο γαμβρός με το δεξί του πόδι και ακολουθούσαν οι γονείς, μειζότεροι, παράνυμφος και άλλοι.

Μόλις εισήρχοντο οι **οψικιανοί**, εκάθηντο εις την τράπεζαν και ο ιερεύς ευλογούσε το τραπέζι, επί του οποίου ετοποθέτουν τα δώρα του γαμβρού,

ήτοι ζιπούναν, σπαλέρ , σαλαμάρκαν κεντητήν, λειζέκια δύο και εν ζεύγος γεμενία μαύρα με φρύδια άσπρα και γεμάτα ζαχαρωτά και καντζία λεφτοκαρύου. Μόλις ετελείωνεν η διαλογική συζήτησις, τα δώρα εδίδοντο εις τον κουμπάρον ή μάλλον την κουμπάραν να τα δώση εις την εν τω νυφείω ευρισκομένην νύμφην δια να τα φορέση. Επ' αυτών εφορούσε και την τζουπέν από κόκκινον μάλλινον ύφασμα και κεντημένην με χρυσά και αργυρά σιρίτια, συνήθως με δικέφαλους αετούς. Αυτό ως επί το πλείστον ήτο κοινόν εις το χωρίον και μοναδικόν. Από την στιγμήν αυτήν η νύμφη ήτο η βασίλισσα του γάμουι. Μετά το άλλαγμα και το φόρισμα της νύμφης, εάν οι οψικιανοί ήσαν από μακρινό χωριό, ετραπεζώνοντο και αμέσως εγίνετο η στέψις και η άμεσος αναχώρησις. 'Εξήρχονιο όλοι εκ της οικίας και η νύφη εστέκετο επάνω στο κατωθύρι με την μητέρα της, ο δε γαμβρός έδιδεν εις την μητέρα χρηματικόν τι ποσόν ως δικαίωμα γάλακτος και έσερνε από το χέρι την νύμφην προς τα έξω, ο δε λυράρης ετραγουδούσε :

**«σήμερον μαύρος ουρανός, σήμερον μαύρ' ήμέρα,
σήμερον χωρίουνταν μάννα και θυγατέρα».**

'Ετοποθετούσαν την νύμφην επί του ίππου και την εκρατούσαν εκ των ώμων έκ δεξιών μεν ο άδελφός, εάν είχε, και έξ αριστερών δε ο νουνός. ο **δεξάμενος**, και παραπλεύρως εβάδιζεν έφιππος ο γαμβρός. ΑΑκολοιιθούσαν οι παραννφάδες στολισμένες όπως και η νύφη χωρίς όμως καμάραν. Οι δε λοιποί τραγονδούντες και χορεύοντες επροπορεύοντο δι' άλλης οδοú η εκείνης, την οποίαν ήλθαν. Αυτό ελέγετο το **διπάτι**. Όταν έφθαναν εις ομαλόν έδαφος, ο παράνυμφος ελάμβανεν από την ζώνην της νύφης την πίταν της νύφης και την έρριχνε, τότε οι νέοι έτρεχαν ποίος να την πρωτοαρπάξη και να την φέρη στον πεθερόν , όστις τον εφιλοδωρούσε ή με

χρηματικόν ποσόν ἢ με μανδήλι, την δε πίταν την έχαμνε κομμάτια και τα εμοίραζεν εις όλονς και το είχαν καλό για το **αχπάραγμαν** (αιφνίδιον φόβον).

Ο τυμπανιστής και ο αυλητής προεπορεύοντο της συνοδείας, ο δε ήχος των οργάνων αντηχούσε εις τα γύρω χωριά, τα δε κορίτσια χαριεντιζόμενας έλεγαν το ένα στο άλλο «αραέτς' ν' ακούεται και τ' εσόν το νταούλ». Μόλις έφθαναν εις την αυλήν της οικίας του γαμβρού, όλοι εσταματούσαν και ο γαμβρός με την νύμφην έφιππον επλησίαζαν εις την θύραν, όπου τους υπεδέχετο η πεθερά και ενηγκαλίζετο την νύμφην και την εχάριζεν και συνάμα εκτυπούσαν ένα **χαλκόν** {καζάνι} εις το πόδι της νύμφης, ο δε παράνιιμφος με ένα μαχαίρι εκτυπούσε εις τα χείλη του χαλκού και το εχάραζεν ως σημείον μαρτυρίας. Αυτό το χαλκόν ήτο έκτοτε αναφαίρετον κτήμα της νύμφης. Η μήτηρ ενηγκαλίζετο και τον υιόν της και αμέσως ωδηγούσαν αμφοτέρους εις το νυφείον και η μεν νύφη με τοις παρανυφάδες εισήρχοντο, ο δε γαμπρός έμενε έξω ως φύλακας. Μετά εισήρχοντο οι **μειζοτέροι** και εκάθηντο εις την έτοιμον τράπεζαν, οι δε λοιποί εχόρευαν είτε έξω εις την αυλήν είτε εντός της οικίας κυκλικώς και όταν ο χορός ετελείωνε, ο παράνυμφος έξαφνα άνοιγε το νυφείον και απεκάλυπτε το πρόσωπον της νύφης φωνάζοντας «αίχτρα εν, αίχτρα εν!» (αιθρία είναι, αιθρία είναι). Όλοι έπιναν και ηύχεντο μεγαλοφώνως εις τους νεονύμφους το **αγαπημένοι** και **χαρεμένοι** και αμέσως ο λυράρης επλησίαζεν εις το νυφείον και ετραγουδούσε

**«χάραζεν και η ανατολή κ' εξέβαν δύο άστρα,
τ' έναν ομάζ τον πρόσωπο σ', τ' άλλο τα ψίας
τ' άσπρα»**

και παρόμοια. Και άρχιζεν η **χάρ'** (το χάρισμα). Ο κουμπάρος έστεκεν παραπλεύρως νης νύμφης και

εφώναζεν «χάρα θέλ' η νύφε, χάρα θέλ!» και τότε προσήρχοντο οι γονεείς, οι συγγενείς και οι καλεσμένοι και εχάριζαν ό,τι έκαστος ήθελε, ή δε νύμφη εφιλούσε το χέρι όλων. Εις το τέλος εμετράτο το ποσόν και εδίδετο επί παρουσία πολλών εις τον παράνυμφον και ήτο αναφαίρετον κτήμα της νύμφης να το διαχειρίζεται και να το διαθέση ως δικαίωμα.

Μετά το χάρισμα της νύμφης άρχιζε το **θήμιγμαν**, ήτοι εκαλούντο να χορεύσουν εφτά μονοστέφανα ζεύγη και εις μονός, οίτινες εκράτουν εις την δεξιάν λαμπάδα ανημμένην και εις τον χορόν αυτόν ελάμβανεν μέρος και η νύμφη με τον γαμβρόν και εχόρευαν τον χορον **ομάλ'** (ελαφρός χορός). Εις το κέντρον εστέκετο ο λυράρης και παίζοντας τραγουδούσε, ο δε ιερεύς με θυμιατόν εθυμιάζεν τους νεονύμφους και τους χορευτάς.

Το τραγούδι του χορού.

«'Σ έ'ναν το χέρι μ' πορτοκάλ', 'ς σ' άλλο κρατώ
το μήλον,
νυφόπον έχω 'ς σο χορόν, που λάμπει σαν τον ήλον.
- Κόρη, ντό είχες κ' έργευες ; ντο είχες κ'
εργοπόρ' νες ;
- Είχα τον κύρη μ' κ' έργεψα, την μάννα μ' κ'
εργοπόρ'ν
είχα κι αδέλφα σπλαχνικά και χωρισίαν 'κ' είχα.
- Κόρη, τίμα τον πεθερό σ' ας σον κύρη σ' καλλίον,
- κόρη, τίμα την πεθερά σ' ας σην μάννα σ'
καλλίον,
- τίμα και τα' αντραδέλγα σου ας σ' αδέλφα
σ' καλλίον.
- Ακούστε μας, νε πεθερ'κά, ακούστε ντο θα λέγω,
- τρανόν σταμνίν μη διτ' ατεν και 'σ το νερόν μη
πάη,
- η κορ'εντροπαρία εν', τζουρώνει το πεγάδι.

- Μακρύν σκοινίν μη διτ' ατεν 'σ τα ξύλα να μη
πάη,
- η κορ εντροπαρία εν', φορτούται τα' όρος κ'
έρται».

Στάσις χορού. Κέρασμα

- «Ακούστε μας, συμπέθεροι, αλλ' έναν λόγον κι
' άλλο,
για δώστε μας τα δώσα μουν και τα παιδοκρατώσα
- Και ντο είναι τα δώσα σουν και τα παιδοκρατώσα;
- Χίλα είναι τα δώσα μουν και τα παιδοκρατώσα.
- Παρακαλούν τα πεθερ' κά, παραχαμελίστ'ατα.
- Τα δακόσα χάρισμαν, τ' οχτακόσα παίρομε.
- Παρακαλεί ο σύντεκνον, παραχαμελίστ'ατα.
- Τετρακόσα χάρισμαν, τ' εξακόσα παίρομε.
- Παρακαλεί σας κι ο γαμπρόν, παραχαμελίστ'ατα.
- Εξακόσα χάρισμαν, τετρακόσα παίρομε.
- Η νύφε πα παρακαλεί και θλίβεται και λέει,
παραχαμελίστ'ατα ας ση νύφες το χατίρ'.
- Όλα πα χαρίζομε».

Και αρχίζει χορός ζωηρότερος (τ' αποπάγκαικά) με
το τραγούδι.

«Όλα κι αν αφίνωμε, το τρυγόν κι αφίνομε,
να ευτάμ' ατο μεζέν και ας εβγαίν' ο κέλαρον
το τραπέζ να ετοιμάζ', ενεγκάσταμε πολλά,
χάλα χάλα τον χορόν, θα χορεύ'νε τρομαχτόν».

Αμέσως τότε όλοι οι νέοι και άλλοι, όσοι δεν
έλαβαν μέρος στον χορόν, εσηκώνοντο και συνοδεία
του τυμπάνου και του αυλού εχόρευαν το **τρομαχτόν**.
Η δε νύμφη και αι παρανυφάδες και λοιποί συγγενείς
απεσύροντο εις την **ηλακόν** προς ανάπαυσιν και όπου
τοις εστρώνετο τράπεζα με την απαραίτητη ψημένην
κότταν. Εν τω μεταξύ παρετίθετο τράπεζα εις τους
από μακριά καλεσμένους και όσοι ήθελαν

αποχαιρετούσαν τους νεόνυμφους και ανεχώρουν. Οι δε υπόλοιποι διεσκέδαζαν χορεύοντες, πίνοντες και τραγουδούντες έως τα μεσάνυκτα και κάποτε έως το πρωί της Δευτέρας, οπότε εγίνετο το παρέβγαλμαν εκ μέρους της νύμφης, ήτις εφίλει το χέρι των αποχαιρετούντων συγγενών και φίλων της οικογενείας. Αυτό ήτο η **αχπαστή** και **αποχωρισία**.

«Κορ' τζόπο μ', έρθεν αχπαστή και η αποχωρισία, εμείς θα πάμε 'ς σο καλόν, εσύ να έης την ύαν».

Και αποχαιρετούντο με δάκρυα στα μάτια.

Τα παιδοστρόφα.

Την τετάρτην ημέραν μετά τον γάμον ο κουμπάρος ήταν υποχρεωμένος να καλέση τους νεόνυμφους εις την οικίαν του και εκεί εν μέσω και άλλων καλεσμένων εγίνετο η δεξίωσις των νεονύμφων και επηκολούθει διασκέδασις και χορός έως τα μεσάνυκτα, οπότε έκαστος απήρχετο εις τα ίδια.

Τα επτά η συμπεθέρα.

Την παραμονήν της επομένης Κυριακής του γάμου οι νεόνυμφοι με τους γονείς του γαμβρού μετέβαιναν εις την οικίαν της νύμφης προς επίσκεψιν. Εκεί διεσκέδαζαν μέχρι αργά την νύκτα και οι μεν γονείς του γαμβρού και οι λοιποί καλεσμένοι επέστρεφαν εις τας οικίας των, οι δε νεόνυμφοι διενυκτέρευαν εκεί, την δε επομένην Κυριακήν οι γονείς της νύμφης και οι νεόνυμφοι μετέβαιναν εν σώματι εις την εκκλησίαν, ησπάζοντο τας εικόνας, ο εις κατόπιν του άλλου, ήκουαν την λειτουργίαν και μετά οι νεόνυμφοι επέστρεφαν εις την οικίαν των. Κατά το διάστημα των επτά ημερών η νύμφη **εστίμνωνεν** τα πεθερικά, ήτοι δεν ωμιλούσε ούτε τον πεθερόν ούτε την πεθεράν. Από τον εκκλησιασμόν και ύστερα η πεθερά έδιδε το δικαίωμα εις τη νύμφην να της

ομιλή. Το **στίμνωμαν** όμως του πεθερού εκρατούσεν ένα δύο χρόνια, έως ότου η νήμφη εγεννούσε το πρώτο παιδί, το οποίον μετά το **σεραντάρισμαν** η νύφη έθετεν εις την αγκάλη του πεθερού της και εις ανταμοιβήν ελάμβανε την άδειαν να του ομιλή πλέον ελευθέρως.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ